

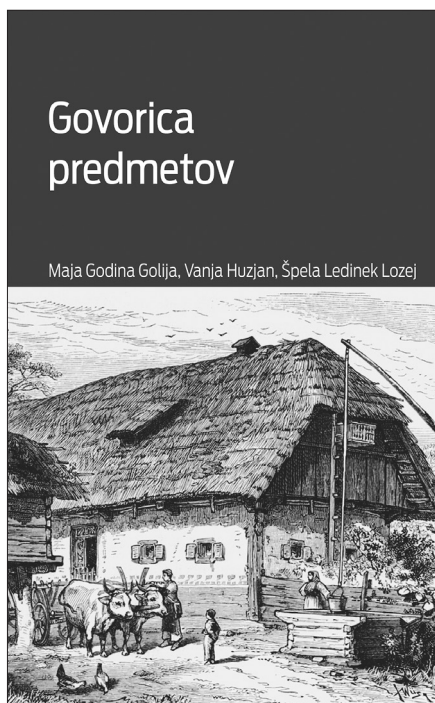
zitivnen prizvok v slovenskem prostoru. O tem priča tudi ohranjeno slovensko ime Turjaški, ki ga še danes uporabljajo domačini na Turjaku in okoliški prebivalci. Vsi člani rodbine, ki so živeli na gradu v prvi polovici 20. stoletja, so govorili slovenski jezik, kar so ljudje še posebej cenili. Bili so tesno povezani z lokalnimi prebivalci in vpeti v njihova življenja. Dajali so jim delo in tudi sicer zanje poskrbeli, česar se domačini še danes radi spominjajo. Za našo stroko je monografija še posebej pomembna zato, ker so razi-

skave načina življenja plemiških družin v etnologiji redke; več je raziskav o njihovih prebivališčih, gradovih, graščinah in dvorcih ter plemiški družbi, ki se posredno dotikajo tudi njihovega načina življenja. Vendar pa izsledki tovrstnih raziskav, ki temeljijo zlasti na ustnih virih, ob uporabi drugih razpoložljivih virov, bistveno pripomorejo k celovitejšemu pogledu na plemstvo ter k razumevanju pomena, ki so ga imele plemiške rodbine za gospodarski, družbeni in duhovni razvoj lokalnega in širšega okolja.

Ob tem je potrebno izpostaviti še pomen domačinov pri upravljanju tovrstnih objektov, v povezavi z razvojem podeželja in s t. i. pristopom »od spodaj navzgor«, ki pa se ga še vedno premalo zavedamo. Uspešne oživitve takšnih objektov, tudi gradu Turjak, so namreč tesno povezane s prepoznavanjem priložnosti, ki jih za nadaljnji razvoj vidijo domačini, ki morajo biti z gradom tesno povezani in morajo posledično aktivno sodelovati pri njegovem upravljanju.

## MAJA GODINA GOLLIJA, VANJA HUZJAN, ŠPELA LEDINEK LOZEJ: *Govorica predmetov*.

Založba ZRC (efka), Ljubljana 2021, 171 str.



*Govorica predmetov* je zanimiva besedna zveza – zdi se, da predmetom pripisuje aktivno vlogo. In *Govorica predmetov* je zanimiva knjiga. Ima nekakšno dvodelno strukturo – v dveh uvodnih prispevkih avtorici s teoretsko in pregledno širino in globino predochi-

ta teoretsko razmerje med človekom in snovnim svetom (Huzjan) ter zgodovino raziskovanja materialne kulture v slovenski etnologiji (Godina Golija). Sledijo tri empirična besedila, ki izhajajo iz poglobljenega raziskovalnega področja vsake od treh raziskovalk – iz stanovanjske, oblačilne in prehranske kulture. Špela Ledinek Lozej piše o ognjiščih v Vipavski dolini, torej o temi, s katero se tudi sicer poglobljeno ukvarja, Vanja Huzjan o oblačilnem videzu predšolskih otrok v Ljubljani v začetku 20. stoletja, ki je povezana s temo njene disertacije, Maja Godina Golija pa je prispevala študijo o vse bolj priljubljenem bučnem olju, ki pa je pri raziskovalcih prehranske kulture doslej pustilo le malo oziroma le bežne sledi.

»Človeško bitje je rojeno v predmetni svet in z odrasčanjem naraščajo tudi njegovo znanje, spomini, čustva in vrednote, povezane s predmeti. Ti v življenju posameznika nimajo le praktične, to je funkcionalne vrednosti, marveč pomembno povezovalno, pa tudi ločevalno vlogo. Pomen predmetov je odvisen predvsem od njih samih in od kontekstov, od tega,

kdo jih izdelava in kako, kako se uporabljajo, sprejemajo ali odklanjajo, izboljšujejo, spreminjajo in prenašajo. Nekateri med njimi imajo za posameznika in skupnost posebno funkcijo: delujejo kot znaki, s katerimi sporočajo vrednote, nazore, družbeni in ekonomski položaj, etnično pripadnost, verovanje in drugo ... Tudi v sodobnosti, v času širitve pomena virtualnega sveta, so predmeti pomemben del naše eksistence in komunikacije, so vidni, zelo povedni in razumljivi indikatorji, kaj smo,« (str. 7) v predgovoru uvede Maja Godina Golija. In res se besedila v nadaljevanju sučejo okrog razmerja med predmeti, ki nas obdajajo, in človekom, ki se ga dotikajo na različne načine in na različnih ravneh. Zlasti uvodni besedili sta v tem po eni strani teoretsko poglobljeni, po drugi strani pa prinašata zelo koristen pregled razvoja in miselne podstatki razmerja med človekom in materialnim okoljem, torej razmerja, ki je etnologe zaposlovalo tako rekoč od začetka in se je pozneje zasidrilo na prvem mestu znamenite triade etnološke sistematike – materialna, družbena in duhovna kultura.

\* Jerneja Ferlež, doc. dr. etnologije, etnologinja in bibliotekarka, Univerza v Mariboru, Univerzitetna knjižnica Maribor; jerneja.ferlez@um.si.

Vanja Huzjan v prvi študiji poveže mnogo teoretičnih – filozofskih, antropoloških, etnoloških, psihoanalitičnih in drugih – razmislekov in se pri tem opira na historično in disciplinarno širok spekter razmišljanj o razmerju med snovnim svetom in kulturo. Zlasti natančno opiše razvoj zavedanja in navezovanja stika med komaj rojenim človeškim bitjem in fizičnim svetom, ki ga obdaja neposredno po rojstvu in nato v otroštvu. Ob mnogih drugih omeni tudi koncept habituiranja Pierra Bourdieuja, po katerem človek z rutiniranim manipuliranjem s stvarmi nezavedno integrira kulturo, v katero je bil rojen. Dotakne se dialektičnega razmerja med ljudmi in predmeti, torej vzajemnosti vplivov med človekom in okoljem. Po Danielu Millerju – personi večdisciplinarnega pristopa, imenovanega raziskave materialne kulture (angl. *Material Culture Studies*), kot ga imenuje – povzame podmeno, da ljudje ustvarjajo stvari, te pa vsaj v enaki meri oblikujejo njih. Dotakne se interdisciplinarne razsežnosti raziskovanja materialne kulture, pomena in raziskovalnih praks v etnologiji ter raziskovanja razmerja med jezikom in predmetnim svetom, zlasti v okviru graške filološko-etnološke šole, in opozori na pojavnosti v muzeološki praksi. Izpostavi tudi postopen prehod zanimanja od predmetov samih na njihovo razmerje s človekom, ki se je v drugi polovi 20. stoletja odvijal v slovenski etnologiji. Omeni raziskovanje razmerja med jezikom in predmeti, ki je tesno povezano z razmerjem med človekom in materialnostjo, povzame pogled strukturalističnih in poststrukturalističnih tradicij ter zajame tudi njihove kritike, denimo Millerjevo »objektivizacijo« in »ontološki obrat« z začetka novega stoletja. Skozi različne teorije razmišlja o metaforični moči predmetov, o njihovi ekonomski oz. menjalni in ekološki vrednosti ter o materialnem v luči pojavnosti digitalnega sveta. Tega raziskovalci lahko razumejo tudi kot materialnega in ga kot takega vključijo v raziskave materialne kulture.

Prispevek Maje Godina Golija prinaša celovit pregled zgodovine raziskovanja materialne kulture na Slovenskem. Omenja grške in rimske zgodovinarje, ki opišejo zlasti bivališča Slovanov, pa srednjeveške zapise in zapise vizitatorjev, ki so obiskali ozemlja današnje Slovenije in pri tem zapisali tudi kaj o materialnih prvinah ljudi, ki so takrat naseljevali to ozemlje. Izpostavi Santonina, Valvasorja, Pohlina, Linharta, Vodnika, Hacqueta. Sledijo avtorji 19. stoletja – Vraz, Kopitar, Košič, Korytko, Trdina. Godina Golijeva poda pregled njihovega odnosa do materialnega, seveda vedno v okviru njihovih izhodiščnih kontekstov in agend, sledi pa tudi profesionalizaciji in naraščanju sistematičnosti v tem pogledu. V posebnem zaglavju poda pregled znanstveno utemeljenih pristopov k raziskovanju materialne kulture, ki ga začne z Matijo Murkom, omenja Franca Ferka in osvetli nastajanje muzejev, ki je seveda tesno povezano z odnosom do predmetnega sveta. Omeni Franceta Steleta in Stanka Vurnika, opredeli pristop Franja Baša in njegov posluš za socialno razsežnost obstoja predmetov ter opredeli vlogo Rajka Ložarja in njegovega *Narodopisja Slovencev*. Raziskave materialne kulture po drugi svetovni vojni razdeli na tiste, ki so nastale v glavnini druge polovice 20. stoletja, in tiste iz zadnjih treh desetletij. Tu se seveda zvrsti cela plejada imen, pristopov, vidikov, paradigem, institucionalnih izhodišč in načinov raziskovanja etnologov, ki raziskuj(e)m ta ali oni del materialne kulture tega ali onega dela Slovencev, vsekakor preveč, da bi jih na tem mestu naštevale. Odliki historičnega pregleda Godina Golijeve sta posebna pozornost, ki jo namenja zapisom in raziskavam o materialni kulturi in – ker gre za čisto svežo izdajo – vključitev novejših avtorjev v ta pregled. K razmišljanju me je spodbudila zlasti drobna teoretična opazka s konca zapisa, ki pravi, da metafore o »govorici predmetov« ne smemo jemati dobesedno – saj je vendar metafora – in je enačiti z govorico jezika. Sporočilnost

materialne kulture je namreč drugačna – pogosto je kontrast jeziku ali njegovo pomembno dopolnilo. Po svoje je celo bliže sporočilnosti likovnega kot sporočilnosti besednega (str. 59).

Zlasti prva empirična študija, torej študija Špele Ledinek Lozej, v okviru raziskave ozkega segmenta bivalne kulture odlično poveže tisto, o čemer govori prvo teoretično besedilo – o snovnem svetu in njegovi neizbežni povezanosti s kulturo, s človekom. Pri tem je natančno in poglobljeno tako v segmentu prikaza razvoja ognjišč v Vipavski dolini kot v segmentu opazovanja in komentiranja njihovega dediščinjenja v sodobnosti. Ta del je še posebej pomemben, saj odpira vprašanja vrednotenja ravnanj lastnikov s posamičnimi materialnimi prvini dediščine, ki nikakor niso enoznačna. Zdi se, da prav besedilo Špele Ledinek Lozej s posebno prepričljivostjo in s konkretnim primerom pokaže, kako kompleksna in raznovrstna sta prepletenost in pojavnost materialnega sveta ter miselni svet in kontekst tistih, ki ga uporabljamo in ustvarjamo. Oziroma, natančneje – kako ju je mogoče opazovati in interpretirati na različnih ravneh. Besedilo Huzjanove je zanimivo zlasti zaradi uvodnih razmislekov o komunikacijski vlogi oblačnja, spomni pa nas tudi, kdaj so otroška oblačila sploh začela obstajati kot – otroška, na kar smo bili doslej morda celo bolj pozorni v kontekstu kostumiranega oblačnja. Pomembna se mi zdijo tudi relativno številna neposredna pričevanja sogovornikov, pri čemer so ti izbrani kot predstavniki različnih socialnih okolij. To ob branju privede do pomembne zaznave raznolikosti in socialne pogojenosti oblačilnega videza – v tem primeru otrok, a lahko bi seveda posplošili. Zanimiv je, denimo, tudi vpogled v vlogo različnih virov oblačil in »krasil« – od krošnjarjev do šivilj, krojačev, modistinj ali preprosto – šivajočih mater. Morda bi v besedilu opisano skrb za osebno higieno lepo dopolnil še opis skrbi za nego perila in oblačil. Tudi besedilo Maje Godina Golija o bučnem olju odpira različne vidike po-

gledov na to temno tekočino izrazitega okusa. Pomembno se zdi zlasti zato, ker najbrž prvič jasno opiše razvoj pridelave tega v zadnjem času marketinško vse bolj izpostavljenega kulinaričnega artikla. Še posebej je pomembna geografska umestitev, saj smo glede tega doslej razmeroma laično tavalili nekje med umeščanjem zgolj v najvzhodnejši del slovenskega ozemlja in spraševanjem o čezmejnih vplivih. Maja Godina Golija nam v tem besedilu predstavi zelo zgodnjo obsežnejšo pridelavo bučnega olja, ki se je v oljarni v Framu začela že sredi 18. stoletja. Piše tudi o gojenju in obdelavi buč, o povezavi z mlinarsko obrtjo, o pridelavi olja za domače in tržne potrebe in naposled o družinskih in nato še večjih oljarskih obratih. Predstavi vlogo bučnega olja v kulinariki in gastronomiji in – kar je še kako pomembno – v sooblikovanju regionalnih identitet. Zanimiv je razmislek o uveljavljanju, sprejemanju in tudi zavračanju te posebne tekočine v različnih kulinarčnih miljejih. Nasploh se zdi, da tri empirična besedila nazorno kažejo, na kako različne načine se je mogoče lotiti opazovanja in pisanja o materialni kulturi, pa tudi kako različne dele slednje je mogoče zajeti v raziskovanje. Bolj ko gremo v

detajle in ožja ko so izbrana geografska območja, večja je lahko poglobljenost, kar na vsak način vidim kot prednost. Vsekakor pa ta besedila ne govorijo samo o ognjiščih v Vipavski dolini, o oblačenju otrok v Ljubljani in o pridelavi in porabi bučnega olja na Štajerskem, ampak tudi, morda celo še bolj, o različnih izhodiščnih pristopih, stilih in senzibilnostih avtoric, od katerih dve v uvodnih prispevkih pravzaprav pišeta točno o tem – o raznolikosti paradigem na časovni ali teoretski ravni.

Knjiga je izšla v novi knjižni zbirki *efka* Založbe ZRC, namenjeni etnološkimi, antropološkimi in folklorističnimi študijam. V njej se s svojimi besedili, od katerih nekatera neposredno izhajajo iz njihovih predhodnih študij, pojavijo tri sodelavke Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU. Vsekakor gre za zanimiv zbir raziskovalnih dosežkov in premislekov raziskovalk, ki so, tako se zdi, namerno posegle prav v tri morda najznačilnejše teme materialne kulture – prebivanje, prehranjevanje in oblačenje. Zbir besedil v knjigi *Govorica predmetov* me je zadovoljil na več ravneh – kot raziskovalko odnosa med ljudmi in prostorom sta mi teoretični in historični del ne le osveži-

la védenje, ampak ga tudi pomembno razširila, kot raziskovalka ognjišč v urbanem okolju sem posebej poglobljeno, kar primerjalno, brala odlično študijo o ognjiščih v Vipavski dolini, kot Štajerka pa sem bila povsem vsakdanje navdušena nad prispevkom o bučnem olju, o katerem doslej še nisem brala kaj tako tehtnega – čeprav me je večkrat zanimalo. Presenetil me je tudi zanimiv učinek postavitve besedila, pri kateri so opombe za vsa poglavja zbrane šele ob koncu knjige, tik pred zelo koristnim stvarnim kazalom in obsežnim seznamom literature. Na ta način bralec opomb običajno ne bere sproti, saj to pomeni vsakokratno nerodno preskakovanje med »spredaj« in »proti koncu«. Kljub temu sem jih prebrala – strnjeno, povsem na koncu, ko sem seveda že pozabila, na kaj se nanašajo. In zanimivo – večinoma so zapisane tako, da se tudi nepovezane s točko nanašanja berejo gladko in povedo veliko. Kot vedno, kadar je seznam literature širok, sem si tudi tokrat ob nekaj enotah naredila zaznamek, ki me je vodil v brskanje po COBISS-u in rezervacije doslej neznanih ali vsaj neprelistanih knjig. Jih že berem. Tudi to je vedno znova pozitiven učinek dobre knjige.

## BARBARA TURK NISKAČ: *O igri in delu.*

Založba ZRC (Ethnologica – Dissertationes; 7), Ljubljana 2021, 192 str.

Monografija Barbare Turk Niskač razčlenjuje antropologijo otrok in otroštev, zlasti vprašanje imaginarija otroške igre in dela. S tem posega na eno novejših in deficitarnih področij v antropologiji. Študije otrok in otroštev v družboslovju in humanistiki nasploh so namreč produkt »emancipacije« otroka kot dejavnega člana družbenega življenja, kar je bila ena od posledic v drugo polovico 20. stoletja postavljenih predurčen

razmerij med spoloma, starševskih vlog, vključevanja žensk na trg dela, v javno in politično sfero ipd. Sistematične študije otrok in otroštev se torej večinoma pričnejo v obdobju po 2. svetovni vojni. V ospredju interesa avtorice je prepletajoč se odnos med delom, igro in učenjem v zgodnjem otroštvu. K obravnavani temi pristopa s treh perspektiv: z vidika otrok, staršev ter zaposlenih v vrtcu. V tematizaciji predmeta svojega

preučevanja uporablja zanimivo paleto med seboj komplementarnih metodoloških pristopov, najbolj pa opazovanje z udeležbo, polstrukturirane intervjuje in vizualne metode, predvsem participativno fotografijo. Teoretsko se navezuje na sodobne študije intersubjektivnosti ter intencionalnosti, socializacijo prikaže kot večsmerni proces. Impresiven je tudi uporabljen nabor literature s področja teorije in metodologije v antropolo-

\* Karmen Šterk, doktorica sociologije, izredna profesorica, Fakulteta za družbene vede, Katedra za kulturologijo; karmen.sterk@fdv.uni-lj.si.